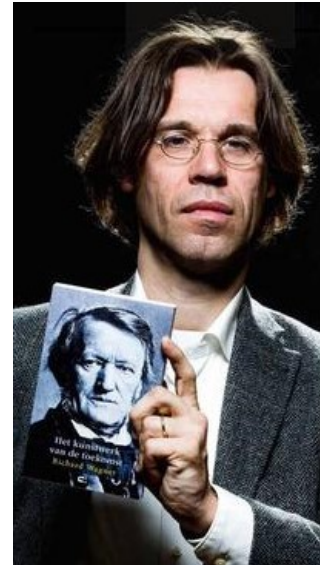

Verslag voordracht op 12 november 2019 van Philip Westbroek over zijn ervaringen als Wagner-vertaler en zijn boek in wording: *De werkplaats van de meester. Wagners ideeën over het muziekdrama.*

door Pieter van den Hout

De voorzitter heet de aanwezigen van harte welkom deze laatste avond waarop het genootschap in 2019 bijeen is. Het is al weer enige tijd geleden dat Philip Westbroek een voordracht gaf. Nu is daar weer aanleiding voor, hij is klaar met zijn vertaalwerk: 2922 pagina's vertaalde Wagnertekst! En als daarbij de inleidingen en annotaties worden opgeteld komt hij op bijna 3600 pagina's. Het is interessant om nu te horen over zijn ervaringen met het vertalen van de complete Wagnerteksten, iets wat overigens voor het laatst gebeurde in 1926. Waar is Philip tegenaan gelopen, hoe kon hij die wollige Duitse teksten omzetten in begrijpelijk Nederlands? Philip wil ook graag horen wat de aanwezigen ervan vinden. Na de pauze zal hij ingaan op het boek waaraan hij momenteel werkt.

Allereerst meldt Philip dat het voor hem ook een opluchting is dat de vertalingen nu af zijn. Hij had aanvankelijk gedacht dat het bij een enkel werk zou blijven, maar het zijn ten slotte negen delen geworden waarin alle teksten die van Wagner bekend zijn, zijn samengebracht. Philip kwam ertoe Wagner te gaan vertalen door zijn promotieonderzoek over de receptie van de ideeën over het Gesamtkunstwerk in het Russische modernisme: wat deden de Russen vlak voor de Revolutie met deze ideeën? Kunst moest ertoe dienen een nieuwe samenleving gestalte te geven. Verschillende disciplines kwamen in dit onderzoek bij elkaar en toen stuitte Philip ook op de kunsttheoretische geschriften van Wagner. Wagners ideeën vormden een vruchtbare voedingsbodem voor het Russische modernisme.

Toen Philip aan zijn promotieonderzoek werkte, bedacht hij dat hij daarom ook iets met Wagners geschriften wilde doen. In 2013 was het Wagnercongres en ter gelegenheid daarvan heeft hij *Das Kunstwerk der Zukunft* vertaald. Hij vond een uitgever, Uitgeverij IJzer, die geïnteresseerd was om de vertaling uit te geven, met het idee dat het Wagnerjaar belangstelling zou genereren. Philip verwachtte dat het daarmee afgelopen zou zijn, maar hij kreeg de gelegenheid om verder te gaan en om de vertalingen uit te bouwen tot een reeks. De uitgever was zeer geïnteresseerd. Hij heeft een gezonde kijk op de Nederlandse boekenwereld: voor een vertalingenreeks van Wagners geschriften verwacht hij een constante belangstelling, over vijftig of honderd jaar kunnen de boeken nog steeds worden gelezen. Philip is zijn uitgever dankbaar dat hij het project heeft aangedurfd. Tussen 2013 en 2019 heeft Philip ieder jaar een boek in de reeks doen verschijnen. Na verloop van tijd ging het vertaalwerk hem steeds gemakkelijker af.

De vertaling van *Oper und Drama* is het minst toegankelijke boek in de reeks. Vooral het derde deel ervan, dat gaat over de combinatie van muziek en drama, is lastig. Een moeilijkheid voor de vertaler is dat hij op dubbelzinnigheden stuit: hoe een heldere tekst te schrijven, als de brontekst niet helder is? In een ander deel, van zo'n vierhonderd pagina's, vertelt Wagner over zijn eigen werk, waarin hij zijn theorieën met zijn werk verbindt. Zo legt hij verantwoording af aan zijn achterban: wat hebben zijn teksten met zijn opera's te maken? Er staan ook aanwijzingen in over de uitvoeringspraktijk. Heel secuur geeft Wagner aan wat hij zelf wilde. Het antwoord op de vraag waarom hij dit deed moet worden gezocht in zijn paranoia: als het werk niet wordt uitgevoerd zoals ik het wil, flopt het misschien. Wagner wilde iets met de kunst bereiken en dat zou pas kunnen als die volgens zijn eigen aanwijzingen zou worden gespeeld.

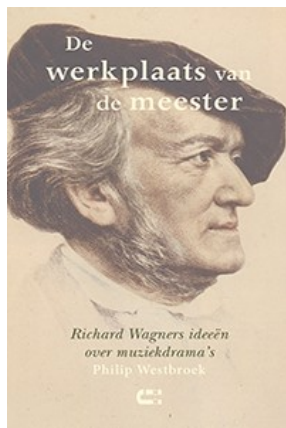
In een periode dat de orkesten groeiden, kwam de dirigentencultuur op, waarin hij zich mengde. Als scheppend en uitvoerend kunstenaar had hij een interessante kijk op de uitvoeringspraktijk. In teksten over theater neemt Wagner ideeën over van Nietzsche. Hij vraagt zich af hoe Nietzsche als classicus tegen het theater aankijkt. Het zevende deel van de reeks bevat onder andere de tekst *Die*

Wibelungen uit 1848. Daarin staat een interessante passage over de samenhang tussen de ring en de graal. De tekst laat zien dat Wagner toen al nadacht over thema's uit zijn latere werk. Wat hij in zijn kunstwerken deed, zien wij terug in zijn geschriften.

In het algemeen laat Wagner in zijn teksten ook zien dat hij heel praktisch, doelgericht en efficiënt was. Hij wilde bijvoorbeeld dat mensen naar verdienste werden gewaardeerd. Hij voelde zich direct en nauw verbonden met de muziekpraktijk, waarin hij zich bijvoorbeeld verzette tegen de gewoonte in orkesten dat musici naarmate zij ouder werden een plaats steeds dichterbij de dirigent kregen. Als je goed speelde moest je zo'n plek kunnen krijgen, ongeacht je anciënniteit.

Wat Philip interesseert in Wagners teksten is dat de componist-schrijver daarin een omvattend beeld van zijn bezigheden geeft.

In de ordening van de teksten is Philip niet chronologisch, maar thematisch te werk gegaan. Hij beseft dat dit misleidend kan zijn. In de teksten komen namelijk vaak verschillende thema's aan de orde. Een probleem van het vertaalambacht vanuit het Duits zijn de beruchte lange zinnen, het is een hele klus om daarvan helder Nederlands te maken. Een ander punt is dat Philip ervoor heeft gekozen om te vertalen vanuit de betekenis, waardoor bepaalde nuances in de oorspronkelijke tekst soms wegvallen. Als Philip het totale tekstuele oeuvre van Wagner overziet, dan wordt hij getroffen door de consistentie van wat Wagner zegt, en vooral ook door zijn streven naar synthese en integratie van de kunst, die volgens Wagner een maatschappelijk doel heeft. Daarnaast treft het Philip dat Wagner zich de werken toe-eigende van grote denkers als Feuerbach, Hegel en Kant. Wagner las veel en produceerde gigantisch veel.

Na de pauze gaat Philip in op het boek over Wagner waarmee hij momenteel zelf bezig is: *De werkplaats van de meester. Wagners ideeën over het muziekdrama*. Philip beschrijft daarin Wagners werk achter de schermen. Wat heeft de ervaring die de meeste lezers en schrijvers met Wagner hebben met diens werk te maken? Wagner voelde zich een ambachtsman, die de kunst onder de mensen bracht. Eigenlijk is dit idee van een meester in het middeleeuwse gilde een contrapunt tegen de idee van het artistieke genie. Philip beoogt met het boek een overzichtelijke inleiding te schrijven op Wagners kunsttheorie. Zo'n boek bestaat nog niet. Hoewel er veel wordt gerefereerd aan Wagners ideeën is er nog geen systematisch overzicht, in geen enkele taal. Philip streeft er daarbij naar om enerzijds dicht bij Wagners teksten te blijven, maar om anderzijds voor een breder publiek een brug te slaan vanuit de muziekdramatische werken naar

de ideeën. Zo gaat hij in op Wagners vereniging van Beethoven en Shakespeare. Uit die idee ontstaan namelijk de kiemen voor zijn romantische opera's.

Philip gaat apart in op de Züricher periode. Wagner dacht in dialectische thema's, van daaruit moet je hem lezen. Philip relateert die manier van denken aan *Der Ring des Nibelungen*.

Voorts behandelt hij de invloed van Schopenhauer en vraagt hij zich af hoe groot die invloed eigenlijk is. Voor Schopenhauer is muziek de belangrijkste kunst. Bij Wagner daarentegen is er geen hiërarchie tussen de kunsten. Integendeel, in het Gesamtkunstwerk is er gelijkwaardigheid tussen de kunsten. Wel laat Wagner de ideeën van Schopenhauer in zijn werk toe. Volgens Philip corrigeert Wagner Schopenhauer met Schopenhauers eigen ideeën en voegt hij die ideeën in zijn eigen theorie in. Wagner corrigeert Schopenhauer ook in de idee van de verlossing van de liefde. Het hoofdthema bij Wagner is zelfopofferende liefde.

Philip gaat apart in op de nationale identiteit, de Duitse geest. Lezers van nu moeten zich er daarbij van bewust zijn dat zij vanuit een eenentwintigste-eeuwse blik over raciale aspecten lezen die speelden in de negentiende eeuw. Tot slot bespreekt Philip wat Wagner vindt dat er moet gebeuren met de wereld en vooral met de menselijke wereld. Daarbij gaat hij ook in op wat Wagner met boeddhistische ideeën heeft gedaan. Dat is overigens niet veel. Wagner bleef uitgaan van een christelijke levensidee, de idee van de zelfopofferende liefde, een negentiende-eeuwse herformulering van de christelijke gedachte. Karakteristiek voor het negentiende-eeuwse denken was dat wij het paradijs niet kunnen uitstellen tot na de dood, maar dat wij het moeten vinden in het hier en nu.

Philip hoopt dat zijn boek eind 2020 uitkomt.

Na een dankwoord aan Philip Westbroek sluit de voorzitter de avond af.